

УДК 371.13:004(043.3)

Ірина Онищенко

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА**

Серед найважливіших проблем сучасності особливо актуальною є проблема інформатизації освіти, яка, з одного боку, відображає досягнутий рівень науково-технічного і соціально-економічного розвитку суспільства і залежить від нього, а з іншого, – суттєво його обумовлює [1, с. 39]. Відповідно до прийнятої в Україні концепції інформатизації суспільства, мета інформатизації освіти полягає у використанні нових інформаційних технологій, радикальному підвищенні ефективності й якості підготовки фахівців до рівня, досягнутого в розвинутих країнах, тобто підготовки кадрів з новим типом мислення, які відповідають вимогам інформаційного суспільства [4, с. 17].

Перед учителем початкових класів постає якісно нове освітнє завдання – навчити молодших школярів орієнтуватися в інформаційно-освітньому середовищі. Для розв'язання цього завдання потрібен фахівець нової формації зі сформованими інформатичними компетенціями, педагог, який орієнтується в освітніх інноваціях, обізнаний із сучасними інформаційними технологіями, володіє комп'ютерними засобами та готовий до самостійного освоєння нових програмних продуктів. Тому виникає проблема необхідності модернізації процесу професійної підготовки учителів початкових класів у педагогічних ВНЗ з метою формування в них готовності до впровадження ІКТ в майбутню педагогічну діяльність.

Підготовка вчителя до професійної діяльності є складною дефініцією, яка була об'єктом наукових досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Розв'язанню проблем фахової підготовки вчителя присвячені дослідження Ю. Бабанського, Ф. Гонобліна, М. Кухарева, Л. Кондрашової, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, О. Щербакова та ін. Особливості професійної підготовки вчителя початкової школи розкриті в працях А. Алексюка, Н. Бібік, В. Бондаря, М. Вашуленка, О. Дубасенюк, І. Зязюна, Л. Коваль, С. Лисенкової, Н. Ничкало, Л. Петухової, О. Пехоти, О. Савченко, Л. Хомич та ін.

Проблеми інформатизації освіти, організації та функціонування інформаційного простору досліджували В. Биков, В. Богословський, Г. Бойченко, Р. Гіляревський, Р. Гуревич, Ю. Драгнев, М. Жалдак, Ю. Жук, І. Захарова, В. Извозчиков, М. Кадемія, Л. Кундозерова, Ю. Машбиць, Н. Морзе, Л. Петухова, Є. Полат, М. Потьомкин, Ю. Рамський, О. Співаковський,

Н. Тализіна та ін. Питання функціонування інформаційного середовища ВНЗ вивчали О. Андрєєв, М. Башмаков, В. Биков, Є. Зайцева, Д. Касаткін, В. Коткова, С. Нечаєв, Л. Петухова, О. Ракітіна, В. Солдаткін, О. Співаковський, Н. Тверезовський, І. Шалаєв, О. Швидка, С. Яшанов та ін.

Теоретичні та методичні засади використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі професійної підготовки фахівців початкової освіти розглядали С. Гунько, Ю. Дорошенко, С. Колесніков, А. Коломієць, В. Кондратова, О. Кравчук, М. Левшин, Н. Листопад, Г. Ломаковська, Д. Мазока, О. Майборода, А. Макаренко, М. Овчиннікова, Ю. Первін, Л. Петухова, А. Семенов, Є. Смирнова-Трибульська, О. Снігур, О. Співаковський, О. Суховірський, В. Шевченко та ін.

Зокрема, поза увагою дослідників залишилася проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища.

Мета статті полягає в тому, щоб акцентувати увагу на розгляді концептуальних положень професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища.

Професійна підготовка майбутнього вчителя розуміється як зростання, становлення, інтеграція й реалізація в педагогічному процесі професійних знань і вмінь, формування професійно значущих особистісних якостей і здатностей, потрібних майбутньому вчителю для співпраці з учнями. Отже, фахова підготовка вчителя – це складний, багатогранний, організований та систематичний процес формування професійно-педагогічних умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

На думку О. Івлієвої, фахова готовність до педагогічної діяльності вчителя початкової школи – це цілісне стійке утворення, яке є фундаментальною умовою успішного виконання функцій, організації ефективного навчального процесу молодших школярів і результатом професійно-педагогічної підготовки вчителя [2, с. 10].

У сучасних умовах реформування системи початкової освіти вчитель початкових класів повинен мати високу інформаційну культуру, вміти володіти прийомами роботи в мережі Інтернет, ефективно використовувати Інтернет-ресурси в своїй професійній діяльності, вміти самостійно шукати, збирати й продукувати інформацію, запроваджувати ІКТ у навчальний процес початкової школи.

Аналіз результатів анкетування, спостережень показав, що переважна більшість сучасних учителів початкових класів не готова використовувати ІКТ, мультимедійні технології у своїй професійній діяльності, зокрема готувати й проводити уроки з комп'ютерною підтримкою. Низький рівень інформаційної культури вчителя початкової школи призвів до того, що він переважно є лише споживачем готової

дидактичної продукції, не готовий до створення авторських розробок навчальних і виховних заходів. Застосування інформаційних технологій у навчанні розуміється багатьма практиками лише як фрагментарне використання у вивченні окремих предметів [5, с. 139].

Формуванню у майбутніх учителів початкових класів теоретичних знань і практичних навичок ефективного використання ІКТ у навчальному процесі та майбутній професійній діяльності найбільш ефективно сприяє організація та функціонування у ВНЗ інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища.

Професійна підготовка майбутнього фахівця початкової освіти в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища є багатоаспектним, багатоплановим, інтегрованим процесом, який передбачає озброєння майбутнього вчителя початкових класів вміннями та навичками ефективного використання інформаційних технологій у навчальному процесі початкової школи, моніторингу знань, умінь і навичок молодших школярів, усвідомленого прогнозування своєї діяльності, формування початкових основ інформаційної культури учнів молодших класів.

Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище розглядається ученими (О. Співаковський, Л. Петухова) як сукупність знанневих, технологічних і ментальних сутностей, які в синхронній інтеграції забезпечують якісне оволодіння системою відповідних знань. Знаннєві сутності передбачають наявність в особистості системи набутих і сформованих знань; до технологічних сутностей відносять технічні, програмні, мережні засоби отримання, зберігання, опрацювання та представлення інформації; ментальні сутності передбачають дотримання сукупності психічних, інтелектуальних, ідеологічних, релігійних, естетичних і інших особливостей народу [6, с. 131].

Погоджуємося з думкою Л. Петухової про те, що інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище є активним суб'єктом навчання, адже, як зазначає дослідниця, «компонентами інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища є не тільки технології, але й людські ресурси, які неперервно їх оновлюють зі швидкістю, що постійно зростає» [6, с. 133]. Отже, сучасний навчально-виховний процес у педагогічному ВНЗ визначається наявністю трисуб'єктних відносин, які трактуються як неперервні і постійні взаємодії між трьома рівноправними активними суб'єктами навчання – студентом, викладачем та інформаційно-комунікаційним педагогічним середовищем.

В умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища відбувається перерозподіл ролей викладача на студента. Викладач перестає бути постачальником, «ретранслятором» знань, і починає виконувати функції інструктора та наставника. Студент, у свою чергу, з пасивного спостерігача перетворюється на активного учасника навчального процесу,

підтримує зв'язок з викладачем, формує самоосвітню компетентність. Отже, в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища відбувається активна інформаційна взаємодія між викладачем та студентом, яка дає можливість студенту здобувати нові знання, активно включатися в процес формування навичок професійної діяльності, задовольняти свої освітні потреби, здійснювати самоосвітню діяльність, викладачеві – оперативно керувати навчальним процесом, здійснювати електронне консультування студентів, оцінювати їхні навчальні досягнення.

В умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища значно розширюються та урізноманітнюються можливості сучасного заняття. Завдяки застосуванню ІКТ збагачується його зміст, прискорюється темп проведення, формуються навички інформаційної та комунікативної взаємодії, викладач отримує можливість ефективно використовувати навчальний час, винаходити оригінальні методи викладання, збільшувати обсяг навчального матеріалу для його засвоєння студентами.

Під час проведення лекцій з використанням ІКТ зростає її інформативність, відбувається активізація уваги студентів, викладач має можливість здійснити повтор найбільш складних моментів лекції, реалізується паралельне подання інформації (зорове і слухове). У процесі підготовки до практичних занять майбутні вчителі початкових класів створюють мультимедійні презентації, виконують програмовані завдання тестового характеру, розробляють конспекти уроків для початкової школи, що супроводжуються музичними вставками, слайд-шоу портретів та фотографій, створюють електронні бібліотеки з певної тематики (наприклад, з сучасної, класичної або народної музики тощо), електронні підручники-хрестоматії (в яких наявний теоретичний матеріал, довідково-інформаційний апарат, фото- та аудіоматеріали, приклади тощо) та ін.

Володіючи інформаційними компетенціями, майбутній учитель початкових класів зможе зробити процес навчання в початковій школі більш ефективним, цікавим, активним. Педагог, оперуючи різноманітними цифровими навчальними ресурсами, зможе організувати навчальну діяльність молодших школярів, зорієнтувати їх в індивідуальному пошуку інформації, навчити створювати власні електронні продукти (малюнки, мультимедійні презентації, електронні моделі тощо), що забезпечить можливість розвитку творчого та інтелектуального потенціалу учнів, їхніх здатностей здобувати нові знання та застосовувати їх на практиці.

Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище створює сприятливі умови для самоосвітньої діяльності майбутніх учителів початкових класів. На думку О. Савченко, застосування комп'ютерів, – це не лише розширення можливостей здобуття нової інформації, а й новий імпульс у самостійній роботі студентів, посилення її діагностичних, контрольних і оцінних функцій [7, с. 6].

О. Кисельова вважає, що для підтримки самоосвітньої діяльності

майбутніх педагогів ефективними є такі програмні засоби: 1) інформаційні (довідники, електронні енциклопедії та словники, електронні підручники, комп'ютерні навчальні курси, електронні каталоги навчальної літератури тощо); 2) організаційно-методичні (сайти освітнього призначення, електронні банки індивідуальних завдань, предметно та професійно-орієнтовані програмні середовища, конструктори уроків тощо); 3) технологічні (програми статистичної обробки даних, універсальні офісні технології тощо); 4) контрольні-оцінювальні (автоматизовані засоби контролю знань і рейтингового оцінювання поточних результатів навчальної діяльності) [3, с. 199].

Самоосвітня діяльність майбутніх педагогів з використанням наведених засобів набуває певних позитивних особливостей, а саме: стає можливою оптимально зручна і ефективна її організація, активізується процес отримання знань, посилюється мотивація до самонавчання, з'являється можливість побудови індивідуальної траєкторії навчання, створення особистої електронної колекції знань, зменшується час на пошук потрібної інформації, її опрацювання, зберігання та перетворення у власні знання, підвищується рівень розуміння та емоційного сприйняття інформації, здійснюється самоконтроль завдяки зворотному зв'язку [3, с. 199]. Отже, в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища майбутній учитель початкових класів має реальну можливість навчитися володіти прийомами самостійного пошуку, збору, обробки, аналізу та синтезу інформації, сформувати вміння та навички інформаційного самозабезпечення, саморозвитку.

Таким чином, досліджуючи концептуальні засади професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища, ми дійшли таких висновків:

1. Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище розглядається як складова єдиного українського інформаційно-освітнього простору, формування і розвиток якого здійснюється в рамках програм інформатизації освіти України. Це середовище включає організовану сукупність інформаційного, організаційного, методичного, технічного та програмного забезпечення, що сприяє інформаційно-навчальній взаємодії у системі «викладач – середовище – студент».

2. Навчальний процес в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища здійснюється з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій та орієнтується на формування освіченої, розвиненої особистості вчителя початкових класів, педагога нової генерації, здатного до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін у соціально-культурній сфері, у галузях педагогічних технологій.

3. За допомогою інформаційно-комунікаційного педагогічного

середовища стає можливим активне залучення майбутніх учителів початкових класів до самонавчання, творчих пошуків, науково-дослідної діяльності. Систематичне використання електронних енциклопедій, словників, довідників, підручників, посібників, комп'ютерних навчальних курсів, електронних банків тестів сприяють професійному становленню майбутнього фахівця, формуванню в нього інформаційних компетентностей, виховуванню соціальної та професійної мобільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жалдак М. І. Інформатика – фундаментальна наукова дисципліна. Вона має вивчати закони природи, інформаційні процеси і відповідні технології / М. І. Жалдак // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2010. – № 2. – С. 39–43.
2. Івлієва О. М. Критеріально-орієнтоване тестування в системі формування професійної готовності вчителя початкових класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. М. Івлієва. – Ізмаїл, 2001. – 33 с.
3. Кисельова О. Інформаційно-навчальне середовище як засіб підтримки самоосвітньої діяльності студентів / О. Кисельова // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету: Серія «Педагогічні науки». – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – Випуск № 82(2). – С. 196–201.
4. Колин К. Информатизация образования: новые приоритеты / К. Колин // Alma Mater. Вестник высшей школы. – 2002. – № 2. – С. 16–23.
5. Кучай О. В. Особливості підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами мультимедійних технологій / О. В. Кучай // Вісник Черкаського університету: Серія «Педагогічні науки». – Черкаси, 2012. – Випуск № 34(247). – С. 137–140.
6. Петухова Л. Є. Місце інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища у формуванні компетентності вчителів початкових класів / Л. Є. Петухова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2009. – Випуск 31. – С. 130–137.
7. Савченко О. Новий етап розвитку шкільної освіти і підготовка майбутнього вчителя / О. Савченко // Шлях освіти. – 2003. – № 3. – С. 2–6.